UNIVERSITATEA DE MEDICINĂ, FARMACIE, ȘTIINȚE ȘI TEHNOLOGIE „GEORGE EMIL PALADE” DIN TÂRGU MUREȘ

ȘCOALA DOCTORALĂ DE LITERE, ȘTIINȚE UMANISTE ȘI APLICATE

DOMENIUL: FILOLOGIE

TEZĂ DE DOCTORAT

REZUMAT

Doctorand:

Georgia Daniela POPA (OLAH)

Conducător științific:

Prof.univ.dr. Alexandru CISTELECAN

TÂRGU MUREŞ

2021

UNIVERSITATEA DE MEDICINĂ, FARMACIE, ȘTIINȚE ȘI TEHNOLOGIE „GEORGE EMIL PALADE” DIN TÂRGU MUREȘ

ȘCOALA DOCTORALĂ DE LITERE, ȘTIINȚE UMANISTE ȘI APLICATE

DOMENIUL: FILOLOGIE

PROLETCULTISMUL REFLECTAT ÎN JURNALELE SCRIITORILOR

REZUMAT

Doctorand:

Georgia Daniela POPA (OLAH)

Conducător științific:

Prof.univ.dr. Alexandru CISTELECAN

TÂRGU MUREȘ

2021

CUPRINS

INTRODUCERE

I. PROLETCULTISMUL ŞI LITERATURA SUBIECTIVĂ. PARTICULARITĂŢI
- 1.1. Definirea termenului
- 1.2. Fețele proletcultismului
- 1.3. Proletar, proletariat, proletcultism
- 1.4. Realismul socialist
- 1.5. Literatura unei epoci „de răscruce”
- 1.6. Proletcultismul în România
- 1.7. Literatura subiectivă. Glose sumare

II. MIRON RADU PARASCHIVESCU – EXPERIENȚA AUTOBIOGRAFIEI
- 2.1. Poetul
- 2.2. Un „cobai” şi scriitura diaristică
  - 2.2.1. Tânărul „Mironuci”
  - 2.2.2. Prietenii și antipatii
  - 2.2.3. Etape şi atitudini
  - 2.2.4. Desfigurarea ideii de valoare
  - 2.2.5. Adeziunea la comunism
  - 2.2.6. Perspectiva ratării
  - 2.2.7. Viaţa în comunism

III. MARIA BANUȘ ŞI REALISMUL SOCIALIST
- 3.1. Poezia ca „misiune”
- 3.2. *Însemnările mele* – valenţele autenticităţii
  - 3.2.1. Însemnări de adolescenţă
  - 3.2.2. Prieteniile tinereții
  - 3.2.3. Realismul socialist în poezie
  - 3.2.4. Confesiuni din epoca regimului comunist
  - 3.2.5. Indignări şi reproşuri
  - 3.2.6. Episoade târzii
- 3.3. Apartenența etnică
- 3.4. Un jurnal în jurnal

IV. MARIN PREDA – ETAPA PROLETCULTISTĂ
- 4.1. Marin Preda și realismul socialist
- 4.2. Începuturile nuvelistice ale „obsedantului deceniu”
- 4.3. Confesiune şi memorie în *Viața ca o pradă*
  - 4.3.1. Statutul operei
  - 4.3.2. Metafora titlului
  - 4.3.3. „Aventura conștiinței” sau drumul devenirii
  - 4.3.4.Aventura urbană
  - 4.3.5. Tensiunile vieții politice
- 4.4. Reminiscențe ale realismului socialist în *Imposibila întoarcere*
  - 4.4.1. *Imposibila întoarcere* – distanţa faţă de trecut
  - 4.4.2. Scriitorul şi istoria
  - 4.4.3. Condiţia țăranului
  - 4.4.4. Confesiuni urbane
  - 4.4.5. Fascinația tatălui
  - 4.4.6. Confesiuni despre copilărie

4.4.7. Reveriile reîntoarcerii
4.4.8. „Făcătorii de cuvinte”
4.5. Interferențe proletcultiste în *Jurnalul intim*
4.5.1. Jurnalul ca eliberare
4.5.2. *Jurnalul intim* şi epoca proletcultistă
4.5.4. Figura ascunsă a mamei
V. NINA CASSIAN ŞI EPOCA PROLETCULTISMULUI
5.1. Valențe ale poeziei angajate
5.2. *Memoria ca zestre* – nonconformismul memoriei
5.2.1. Un jurnal născut din iubire
5.2.2 .Incompatibilități
5.2.3. Iubirile Ninei Cassian
5.2.4. Nostalgii şi reverii
5.2.5. Preferințe de lectură
5.2.6. Memorii americane
5.2.7. Mărturii despre jurnal
5.3. Feminitatea în realismul socialist – ostracizare sau acceptare?
5.4. Existenţa fixată pe peliculă. Documentarul *Distanța dintre mine și mine*
CONCLUZII
BIBLIOGRAFIE

PROLETCULTISMUL REFLECTAT ÎN JURNALELE SCRIITORILOR

Rezumat

Este limpede că, dacă proletcultismul ar fi supravieţuit până azi, jurnalele scriitorilor care au trăit în perioada „obsedantului deceniu" nu ar fost publicate, aşa cum opere literare valide estetic au fost ostracizate, interzise, într-o societate în care expresia era cenzurată, retorica ideologizării artei impunând standarde limitative de creaţie și receptare a operelor de artă. Aceste standarde limitau opera literară, o aduceau într-un stadiu utilitar şi ideologic, prin promovarea ideilor socialismului şi anularea libertăţii de creaţie şi de expresie. În stilul caracteristic perioadei respective, perioadă care marcată de servilism și de supunere necondiționată față de impusele norme dictate de partid, elita intelectualilor a fost unul dintre grupurile-țintă care au avut de suferit în urma directivelor silnice din perioada proletcultistă. În urma acestei supuneri de a scrie ceea ce trebuie pentru societate și nu ceea ce se dorea pentru dezvoltarea artei și a literaturii, scriitorii au recurs la literatura de sertar cu ajutorul căreia puteau să-și exprime în voie, însă cu teama descoperiri și deconspirării, ceea ce credeau că este necesar pentru eliberarea conştiinţelor de dificultăţile momentului de criză consacrat de epoca proletcultistă. Așa au luat naștere jurnalele scriitorilor din acea epocă, jurnale care au apărut după 1989, imediat după căderea regimului comunist din România.

Ne-am propus, în teza de doctorat *Proletcultismul reflectat în jurnalele scriitorilor*, să realizăm o analiză a confesiunilor, trăirilor şi ideilor pe care scriitori precum Marin Preda, Nina Cassian, Maria Banuș și Miron Radu Paraschivescu le-au consemnat în jurnalele, memoriile și romanele lor autobiografice. În aceeași ordine de idei, cercetarea va încerca să realizeze interpretarea ideilor acestor diariști prin prisma rolului pe care l-au avut atât în societatea comunistă, dar și cu partidul comunist, ale cărui directive a influențat marile opere ale scriitorilor. Aducerea în actualitate a unei astfel de teme controversate, perioada realismului socialist, este importantă pentru regândirea unor aspecte esențiale din viețile scriitorilor diariști, presați de silniciile dogmei, care pe unii i-a dus la epuizare fizică și psihică, la sărăcie a propriilor idei, la sărăcie cruntă, într-o societate orbită de propriile interese meschine. Premisa cercetării noastre este reprezentată de analizarea în detaliu a ideilor, notaţiilor fiecărui scriitor de jurnal în parte, accentul fiind plasat asupra evenimentelor epocii, dar şi asupra implicării diaristului în reprezentarea epocii proletcultiste, dar și în ceea ce priveşte rolul pe care îl deține în definirea proletcultismului. Scopul studiului constă în conturarea unei imagini în detaliu a epocii proletcultiste, prin referiri la o serie de scriitori reputaţi care au avut trăit, acționat și militat pentru crearea unui climat favorabil dezvoltării literaturii din acea perioadă, literatură greu încercată de agresivitatea lozincilor

propagandiste. Obiectivele propuse se regăsesc într-o deplină armonie contextuală cu tema propusă. Cu alte cuvinte, ne-am propus să analizăm proletcultismul așa cum apare el oglindit în jurnalele și memoriile scriitorilor care au lăsat în paginile lor o undă de adevăr, dar și speranță, în același timp, cu privire la această epocă frământată politic de manifestările constrângătoare ale comunismului. Un alt obiectiv constă în studierea atitudinii pe care diariștii menționați mai sus au avut-o cu privire la sistemul proletcultist în sfera căruia se aflau și își desfășurau activitatea literară. Studiată din acest punct de vedere, epoca se distinge prin opinii diverse, trăiri diferite în ceea ce privește conduita față de comunism. Un alt element spre care ne-am orientat atenția îl constituie diferențele care se propagă între așteptările scriitorilor diariști și ceea ce se petrece concret în societatea comunistă.

Titlul tezei de doctorat – *Proletcultismul reflectat în jurnalele scriitorilor* – are un caracter particular întrucât vizează evocarea vieții, societății și culturii într-o perioadă sensibilă, prin prisma jurnalelor scriitorilor. Ceea ce diferă este, desigur, maniera de evocare, de retrăire, de surprindere a realităților resimțite și trăite de fiecare diarist în parte. Proletcultismul, mișcare politică și ideologică lansată în Rusia după victoria partidului bolșevic în anul 1917, impunea o cultură și o artă nouă, negând în același timp orice formă de libertate şi de continuitate cu manifestările culturale dinainte. Cu puternice influențe sovietice, proletcultismul se propagă şi în România prin intermediul revoluției culturale prin formarea și generarea unei culturi bazate pe ideologie. În vederea unei funcţionări optime a acestui angrenaj ideologic, un rol primordial l-a avut partidul comunist, care, prin diverse instrumente de constrângere, a promovat o artă angajată şi o cultură aservită ideologic.

Scriitorii spre care ne-am îndreptat atenția pentru a oglindi proletcultismul, așa cum se răsfrânge el în perspectiva lor, au fost selectaţi pentru contribuția pe care au avut-o la dezvoltarea literaturii române într-un moment ideologic cu efecte care s-au răsfrânt în mod direct asupra acestor scriitori importanţi, a căror valoare a fost pusă în umbră de ideologiile de partid. Prin talentul literar, prin curajul de care au dat dovadă, aceşti scriitori au reușit să răzbată într-o atmosferă greu încercată de principiile lozincarde comuniste, lăsând în paginile diaristice o oglindă a faptelor, a relatărilor, a întâmplărilor și evenimentelor adunate și explicate sub forma unor documente afective în jurnalele și memoriile lor.

Am interpretat figura şi opera diaristică a poetului Miron Radu Paraschivescu, care prin intermediul însemnărilor din *Jurnalul unui cobai* evocă aceeași realitate a realismului socialist, privită prin ochii ageri ai unei ființe sincere și sensibile în același timp. Linia feminității în diarismul proletcultist este consolidată de opera Mariei Banuș, cu *Însemnările mele*, care aduc un plus de savoare faţă de închistările ideologice şi indicaţiile pe care le-a urmat cu strictețe. Ne-am

îndreptat atenția asupra lui Marin Preda, a cărui perspectivă asupra proletcultismului se materializează atât în *Jurnalul* său, cât și în alte creaţii cu caracter autobiografic asupra cărora am considerat că este adecvat să ne orientăm atenția: *Viața ca o pradă* și *Imposibila întoarcere*. Sunt texte de o autenticitate și de o valoare incontestabilă, care prezintă într-o manieră unică, specifică, realitățile vieții din „obsedantul deceniu", cum însuși Marin Preda numește această perioadă. Un alt scriitor, o figură feminina a epocii proletcultiste, autoare de poeziile patriotice mobilizatoare, este Nina Cassian, care s-a impus prin modul său direct și prompt de a se impune în tectonica socialului și de a spune lucrurilor pe nume, în *Memoria ca zestre*. Sub aspectul mărturiilor sincere, veridice, jurnalele acestor scriitori scot la iveală aspecte inedite, care frapează prin naturaleţea și simplitatea ideilor și a formulărilor, dar care reflectă realitatea aspră în care au supravieţuit, aceste conştiinţe literare fiind greu puse la încercare de mecanismele ideologice şi politice ale socialismului.

Pentru că cercetarea deschide mai multe perspective (contextul social-istoric al proletcultismului, încadrarea scriitorilor prin intermediul operelor prin care s-au remarcat de-a lungul vremii, biografia și resursele autobiografice care reiese din textele și din acțiunile lor evocate în jurnale, modul în care sunt receptați de către critica epocii, prin raportare la ideologia proletcultismului) fiind investigate jurnalele scriitorilor, metodele de cercetare sunt diverse, de la studiul mediului socio-cultural din care face parte diaristul, analiza în profunzime a aspectelor realist-socialiste la care se face referire, interpretarea aspectelor autobiografice care conturează și întregesc imaginea socialismului românesc, până la accentul pus, în detaliu, pe reacțiile diaristului la utopiile ideologice ale proletcultismului. Diversitatea metodelor de cercetare valorificate rezultă din aspectele pe care scriitorii le transpun în jurnalele lor, dar și din particularitățile care reies din mărturiile jurnalelor scriitorilor.

Caracterul științific al tezei de doctorat este conferit de analiza şi interpretarea informaţiilor şi datelor proletcultismului, orientare ideologică şi culturală care a influențat societatea, literatura și arta în egală măsură. Prelucrarea și valorificarea documentelor şi aspectelor acestei perioade de maximă rigiditate, în anii '50, prin intermediul mărturiilor unor creatori remarcabili conferă o precizie considerabilă în receptarea operelor acestor scriitori. Viziunea asupra acestor jurnale, scrise în secret și menite sertarului, se schimbă radical în perioada postdecembristă, când multe dintre aceste scrieri văd pentru prima dată lumina tiparului, iar adevărurile ascunse în subteranele socialului ies la iveală pentru mulți necunoscători. Critica momentului tinde să recunoască şi să aprecieze contribuția acestor scrieri cu caracter memorialistic la dezvoltarea unei literaturi sărăcite prin temele impuse de doctrina comunistă. Contextul științific al cercetării este accentuat de examinarea receptării critice, de analiza particularităţilor proletcultismului, prin reprezentări

descriptive și problematizări, identificându-se şi analizându-se nuanţat aspectele tematice și expresive ale operelor diariștilor.

Teza de doctorat este structurată în cinci capitole: *Proletcultismul. Particularităţi, Miron Radu Paraschivescu – experienţa autobiografiei, Maria Banuş şi realismul socialist, Marin Preda – etapa proletcultistă, Nina Cassian şi epoca proletcultismului*. Primul capitol, *Proletcultismul. Particularităţi*, are în vedere stabilirea unor linii clare asupra definirii detaliate ale termenului de proletcultism, care a generat numeroase implicații de ordin politic, social și cultural. Ne-am propus, în acest capitol, conturarea unui fundal, a unei baze teoretice pe care să se sprijine întreaga structură a tezei. Astfel am elaborat o definire clară și concisă a termenului „proletcultism", făcând apel în acest sens la realizarea unei investigaţii paralele cu socialismul din URSS, urmărind dezvoltarea proletcultismului în spațiul sovietic. În continuare, am tratat proletcultismul prin prisma diverselor denumiri care i-au fost atribuite de-a lungul timpului de către critici literari sau teoreticieni, unii susținând o sinonimie între aceștia, alții, dimpotrivă, existența unei evidente diferențieri. Ne-am îndreptat atenția înspre crearea unei punți de legătură între literatură și realismul socialist privit ca element de tranziție între ideologie şi literatură. Nu am neglijat schimbările produse în literatură, schimbări datorate unui moment de răscruce în epoca vremii. Pentru conturarea aspectului literar în perioada proletcultistă, ne-am oprit asupra analizei proletcultismului într-un spațiu mai restrâns, acela al literaturii române. Din punct de vedere metodologic, acest capitol reprezintă un studiu care se susține prin referințele teoretice utilizate (Gheorghe Perian, Florin Mihăilescu, M. Nițescu, Ana Selejan, Sanda Cordoș, Carmen Mușat, Marian Victor Buciu etc.).

Al doilea capitol, *Miron Radu Paraschivescu – experienţa autobiografică*, investighează amprenta proletcultismului asupra lui Miron Radu Paraschivescu, prin cartea sa autobiografică *Jurnalul unui cobai*. Studiului poeziilor lui M. R. Paraschivescu ne-a oferit accesul la o personalitate importantă pentru viața literară din acea perioadă. Elementul esențial al universului poetic ni se pare fondul modernist din care se naște lirica de inspirație socială, naturalețea, firescul cu care sunt construite poeziile. Am realizat, prin intermediul unei lecturi atente a jurnalului, un studiu extins cu privire la viața, la activitatea, la neliniștile și nemulțumirile diaristului aflat într-un impas evident, acela al traiului și scrisului în comunism. În subcapitolul *Etape şi atitudini* am dezvoltat, pe baza unor observaţii ale Anei Selejan, un studiu al etapelor existenţei diaristului în funcție de atitudinea sa față de regimul comunist. Prin intermediul acestui studiu am pus în lumină reacția prin care, precum și la ceilalți diariști, s-a produs adeziunea față de comunism dar şi atitudinea de mai târziu a scriitorului față de comunism. Concluzia la care am ajuns, ca și în cazul celorlalți diariști, a fost aceeași, de nemulțumire de sine, dar și dezamăgire

față de sistemul care a însemnat atât de mult pentru poet în tinerețe. Pesimismul, starea socială precară, sănătatea zdruncinată, limitările care i se impun, fac din diarist o altă personalitate, un alt ins transfigurat de avatarurile creaţiei, dar desfigurat de convulsiile istoriei. Ne-am oprit și asupra pasajelor în care diaristul aduce în discuție ideea de valoare estetică în sfera proletcultismul românesc, idee pusă în umbră, ignorată sau sabotată de ideologii comuniști.

În cel de-al treilea capitol, *Maria Banuș și realismul socialist,* ne-am propus să valorificăm mărturiile unei poete care a fost parcă mereu în umbră, care a privit întregul spectacol al vieţii de departe, din afara scenei, nedorind să se implice, pentru a nu crea situații-limită, pentru a nu fi pusă la zid pentru alegerile făcute, cunoscând prin propria ei experienţă existenţială contextul istoric în care și-a scris opera. Din umbra realismului socialist, Maria Banuș a oferit posterității un jurnal amplu în care își prezintă avântul timpuriu către comunism și distanţa sau revolta ascunsă față de acesta, o dată cu maturizarea. Din acest punct de vedere, am conturat acest capitol analizând jurnalul *Însemnările mele* prin prisma speranței inițiale, a adeziunii comuniste, a formării ca scriitoare în rândurile partidului, respectând cu strictețe normele impuse și rămânând mereu în umbră, fără o implicare directă. Am luat aici în calcul și apartenența etnică a Mariei Banuș, care a avut un rol decisiv în formarea sa, în educarea și dezvoltarea sa ulterioară. Prima abordare a acestui capitol tratează liniile poeziei Mariei Banuș, în spiritul perioadei istorice pe care o traversează. Poezia din prima etapă este una de autocunoaștere, de exaltare a sufletului adolescentin, un univers adolescentin care freamătă sub starea de criză în care se află datorită sentimentului acut de manifestare a erosului. Volumele ulterioare prefigurează și mai mult însă modalitățile și ideile proletcultiste. Poemele devin descriptive, sunt dialoguri ample, dar și balade. Poeta scrie în deplină conformitate cu chemările epocii, cu necesitățile patriei, autoarea reliefându-și trăirile prin pasaje epice, prin naraţiuni lipsite de fior liric. Ineditul acestui capitol reiese din mărturiile sincere pe care poeta, transformată în diaristă, le dezvăluie cu certă acuratețe compozițională și structurală. Aici, Maria Banuș se destăinuie ca unui bun prieten cu toată încărcătura emoțională pe care, ca orice ființă sensibilă, o încorporează. Astfel, sunt inventariate în jurnal toate tensiunile și dezamăgirile pe care realismul socialist i le-a provocat.

Cel de-al patrulea capitol, *Marin Preda – etapa proletcultistă,* își propune să radiografieze opera marelui prozator aflată sub flamura realismului socialist. Pentru o încadrare mai clară a prozatorului în rândurile scriitorilor din „obsedantul deceniu” am avut în vedere studierea operei sale din perspectiva realismului socialist. Astfel, în subcapitolul intitulat *Marin Preda și realismul socialist*, am trasat coordonatele creațiilor lui Marin Preda din perioada de

început, precum şi dificultăţile întâmpinate în perioada realismului socialist. În continuarea studiului, am optat pentru prezentarea operelor de debut cu un puternic impact realist socialist, care au condus la consacrarea autorului în epocă, unele dintre acest creaţii fiind puncte de plecare pentru multe dintre romanele de mai târziu. Subcapitolul *Începuturile nuvelistice din „obsedantul deceniu”* vine să susțină orientarea realist socialistă a scriitorului, subliniind, în aceeași măsură, importanța pe care unele aspecte ale scrierilor de început au constituit schiţe, sau episoade relevante pentru devenirea scriitorului de mai târziu. Pentru conturarea spiritului proletcultist al prozatorului stau dovadă alte creații cu aspect autobiografic spre care ne-am îndreptat atenția în subcapitolele care urmează. În subcapitolul *Confesiune şi memorie în Viața ca o pradă* ne-am concentrat atenţia înspre aventura conștiinței pe care o parcurge prozatorul, înspre tensiunile vieții politice care sunt atent zugrăvite și evidențiate. Pe parcursul cărții sunt prezentate amintiri despre debutul literar al autorului, între aceste amintiri regăsindu-și locul nume importante de scriitori cunoscuți, tot aici fiind prezentată atmosfera politică din acea perioadă, sfârșitul războiului, rebeliunea legionară, dar și cărțile care l-au modelat pe scriitor. Ceea ce scoată în relief Marin Preda prin *Viața ca o pradă* este mai ales condiția intelectualului, a scriitorului din timpul războiului, a scriitorului care face parte din „generația războiului”. În demersul nostru spre atingerea surselor de inspirație proletcultiste și a elementelor de aceeași natură ne-am oprit și asupra operei *Imposibila întoarcere*, a cărei receptare a stârnit o receptare foarte bună, din partea criticii, dar și din partea cititorilor. *Imposibila întoarcere* este opera prozatorului scrisă când acesta se afla la o maturitate deplină, scriitorul reliefând unele aspecte ale trecutului sau istoriei pe care alți scriitori din generația evită să le spună. E o perioadă de opresiune ideologică, însă Marin Preda găsește curajul să scrie despre aceste teme foarte sensibile ale trecutului proletcultist. Apariția acestui volum de publicistică literară cu importante valenţe autobiografice a coincis, din perspectiva istoriei acelei perioade, cu „revoluţia culturală” a lui Nicolae Ceaușescu. În ciuda a ceea ce s-a produs în acel an, 1971, *Imposibila întoarcere* e un volum care poate fi perceput ca „un prim exemplu (un bun exemplu), de rezistență prin cultură. O metodă, o strategie, în fine, un mod de a supraviețui într-o dictatură.”[1] În eseurile care descriu impactul realismului socialist, scriitorul folosește un stil specific și un limbaj inconfundabil, prin care surprinde evazionismul literar și social. De la evazionism în literatură și efectele pe care acesta le are în societate, prozatorul își deplasează atenția către un subiect la fel de controversat în perioada în care a fost scris. Ceea ce numește Marin Preda „spirit primar agresiv” este tocmai ideologia de partid care intervine oprimant, constrângând adevăratele valori și înlocuindu-le cu dogme, indicaţii şi lozinci de partid. Am examinat, de asemenea, mărturisirile diaristului despre perioada incriminată, făcând, în primul

[1] Eugen Simion, *Prefața* la *Imposibila întoarcere* de Marin Preda, Editura Cartex Serv, București, 2018, p. 10.

rând, o incursiune în necesitatea dar și utilitatea scrierii unui astfel de jurnal. În această parte a tezei am subliniat tarele şi neajunsurile epocii proletcultiste cu argumente și mărturii directe asupra elementelor de maximă importanță care au marcat viața prozatorului în socialismul românesc.

În ultimul capitol, *Nina Cassian şi epoca proletcultismului*, ne-am propus să examinăm creaţia Ninei Cassian din această perioadă întunecată a literaturii române, valențele poetice, după care supunem analizei un jurnal de o mare însemnătate pentru scriitoare, un jurnal în care se dezvăluie chipuri, adevăruri și scene inedite cu privire la epoca realismului socialist. În cele trei volume ale jurnalului său intitulat *Memoria ca zestre* am surprins atmosfera adolescenței, dar şi scene din tinerețea și din maturitatea scriitoarei, până la vârsta senectuţii. Ne-am îndreptat aici atenția asupra unor completări, ajustări şi nuanţări ale notaţiilor autobiografice, pe care scriitoarea simte nevoia să le realizeze o dată cu exilarea sa în America, astfel că stilul în care evocă trecutul marcat de influențele comuniste este net diferit față de acela al altor diariști, întrucât Nina Cassian privește lucrurile cu detașare, fără frica descoperii unor documente incriminatorii. Am subliniat în această parte a tezei efectele „comenzii sociale", ale cenzurii care înlătură sau împiedică orice urmă de autenticitate și de originalitate, observându-se dispariția creativităţii şi originalităţii. O notă discrepantă se poate observa între avântul spre adeziunea la comunism a scriitoarei din prima parte a vieții și totala descurajare și decepție asupra sistemului comunist în cea de-a doua parte a existenţei. Pe fundalul acestor decepții și critici împotriva regimului, diarista îşi propune să lase posterității o mărturie a anilor în care a trăit, a acționat și a scris.

Privind în ansamblu orizontul cercetării, teza de doctorat urmărește existenţa şi opera unor diariști care, prin însemnările lor despre viața socială, viața literară dar și politică au adus un element inedit, au nuanţat trecerea lor prin societatea socialistă, prin adeziunea la comunism, surprinsă în notaţiile acestor jurnale. Noutatea constă în transpunerea și analiza ideilor despre proletcultism, idei diferite, pe de o parte, dar particulare, pe de altă parte, pentru fiecare scriitor, în funcție de personalitatea lui, de sensibilitatea și de tăria de a rezista cu stoicism problemelor pe care realismul socialist le-a generat.

Textele autobiografice analizate ne pun la dispoziţie paradoxurile unor existenţe şi creaţii care au suferit numeroase metamorfoze şi mutilări, datorită impactului pe care l-a avut realismul socialist asupra individului, asupra societăţii şi, implicit. Ideologia comunistă a căutat să demonstreze și să justifice inserţia dogmelor şi a lozincilor în vieţile oamenilor în numele poporului, în numele clasei muncitoare, apoi al întregii națiuni, cum observă M. Nițescu: „Din «detașament» al proletariatului, partidul s-a proclamat «avangardă», a întregii clase muncitoare, apoi a întregului popor muncitor, deci a țărănimii și intelectualității și, în sfârșit, reprezentant unic

al națiunii, al patriei."[2] Pentru fiecare dintre aceste etape, partidul a utilizat cu consecvenţă măsurile, iniţiativele ideologice şi lozincile adecvate, ignorând adevărul, realitatea, sau voinţa oamenilor simpli. Mai târziu, după „înghețul" proletcultist, urmează o relativă liberalizare, o slăbire a frânelor ideologice, amăgitoare însă, căci totul era doar temporar, de faţadă, o formă de propagandă: „Desființarea exploatării, ridicarea permanentă a nivelului de trai și a gradului de civilizație, fericirea și libertatea noastră socială și națională, apărarea împotriva acțiunilor agresive ale imperialiștilor, a propagandei burgheze otrăvitoare, toate acestea au fost și au rămas sloganele prin care s-au justificat acțiunile regimului, dictate în realitate de dorința consolidării puterii și a zdrobirii oricărei opoziții. Minciuna a fost astfel ridicată, în văzul lumii și cu sfidarea evidenței, la rangul de metodă politică fundamentală.[3]

Fără îndoială că masele s-au adaptat acestei mentalităţi, s-au subordonat doctrinei, opresiunea devenind un fel de a doua natură din frica de partid, de oprimare, aflându-se într-un cerc vicios, în care acceptarea minciunii ne-a făcut părtași la propria degradare, „la degradarea generală".[4] În acest sumbru context istoric alienant, destinul individual e golit de conţinut, indivizii fiind marionete ale partidului, tulburător şi tragic fiind modul în care erau îndoctrinați chiar copiii, obligaţi să participe la demonstraţii, să aplaude, să meargă în pas de marș, să dea flori conducătorilor, să slăvească partidul ca pe o icoană. Totul a fost politizat, gânduri și trăiri individuale, cultura, literatura, toate stătea sub semnul supravegherii continue, a cenzurii şi sloganului. Intelectualii au fost cei dintâi vizați pentru acţiunile de îndoctrinare, de politizare şi de intimidare prin ideologie: „E un fel de repulsie congenitală, instinctivă, o teamă superioară față de miracolul inteligenței, al talentului, al personalității și mai cu seamă o spaimă în fața libertății conștiinței."[5] Aceeași ură s-a manifestat împotriva culturii și a literaturii, a libertății de expresie, împotriva valorilor autentice: „Nu cred că există valoare autentică acolo unde scriitorul se autocenzurează reflex, înainte de a fi cenzurat de instituțiile oficiale."[6] Am analizat, astfel, în prezenta teză de doctorat, prezența poetică a lui Miron Radu Paraschivescu în epoca proletcultistă, interpretând notaţiile sale autobiografice din *Jurnalul unui cobai* în legătură strânsă cu activitatea sa literară, din perspectiva corelaţiilor şi ecourilor indiscutabile între biografie, creaţie şi însemnări de jurnal. Ferm, la început, în crezul său comunist, Miron rămâne fără speranță, disperat, deziluzionat de efectele comunismului asupra unui neam întreg, dar şi asupra existenţei sale, marcată de boală, sărăcie, depresie. Măcinat de boală, scriitorul încearcă să se afirma ca romancier,

[2] M. Nițescu, *Sub zodia proletcultismului. O carte cu domiciliu forțat (1979 – 1995),* Editura Humanitas, 1995, p. 353.
[3] *Ibidem.*
[4] *Ibidem*, p. 354.
[5] *Ibidem*, p.376.
[6] *Ibidem*, p. 378.

scriind pagini memorabile de jurnal, jurnal pe care îl numește romanul său. Prin intermediul notaţiilor drastice, necomplezente, pitoreşti din *Jurnalul unui cobai* descoperim trasee umane, conduite şi emoţii, trădări şi demisii morale din epoca proletcultismului.

O altă figură importantă a poeziei româneşti, Maria Banuş, formată în spiritul și conform standardelor realismului socialist îşi dezvăluie trecutul, existenţa, concepţia despre lume şi despre poezie în *Însemnările mele,* un jurnal complex, în care sunt surprinse manifestările ideologice ipocrite ale regimului comunist care a folosit arta ca pe o modalitate de propagandă, ca pe un instrument doctrinar de inoculare a dogmelor partidului comunist. Chiar dacă a încercat, până la un punct, să se adapteze vremurilor şi canonului proletcultist, Maria Banuș a resimțit puternic nedreptăți, atacuri, suferinţe, din perspectiva apartenenței etnice, la început, dar şi din unghiul unei tot mai pronunţate inadecvări între standardele realismului socialist și aspiraţiile sale creatoare.

În cazul lui Marin Preda, se poate spune că şi autorul romanului *Moromeţii* s-a confruntat, la început, cu limitările ideologiei, cu restricţionarea libertăţii de expresie, modalităţile cenzurii fiind completate, inevitabil de ponderea autocenzurii, ca mod reflex de creaţie în epoca aceea în care opera literară trebuia să se încadreze în norme, canoane prestabilite prin care era predestinată unei finalităţi doctrinare, ideologice, de aservire şi propagandă. Marin Preda a respectat şi el, în era proletcultistă, clișeele şi lozincile impuse de ideologie, de partid, de activiştii culturali, dovadă în acest sens fiind receptarea primelor lui volume publicate, volumul de debut *Întâlnirea din pământuri,* atacat de critica proletcultistă din cauza unui pretins naturalism, în fapt din cauza neadecvării operei la canoanele ideologice comuniste, dar și *Ana Roșculeț*, nuvelă ratată din punct de vedere estetic, dar de asemenea atacată de ideologii vremii pentru formalism şi naturalism. Mai târziu, Marin Preda şi-a găsit propria individualitate creatoare, autentică şi plenară, în romanele *Moromeții, Delirul, Cel mai iubit dintre pământeni*, dar şi în alte cărţi cu caracter publicistic sau autobiografic: *Imposibila întoarcere, Viața ca o pradă*, *Jurnal intim*. O astfel de desprindere totală a scriitorului de indicaţiile ideologice comuniste este marcată de Eugen Negrici, care consideră că romanul *Moromeţii* este o „apariție neverosimilă în universul maculaturii realist – socialiste, a izbutit să producă o modificare radicală de optică în proza postbelică.”[7]

Unul dintre cei mai importanţi scriitori ai literaturii române, Marin Preda a făcut parte „dintre prozatorii circumscriși, istoric și literar, epocii comuniste. Marin Preda […] este cel mai afirmat și cel mai contestat. I s-a creat un fel de legendă sau cult. Devenise una dintre conștiințele

[7]Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism 1984-1964*, Editura Cartea Românească, București, 2010, p. 282.

literare."[8] Marin Preda a fost, desigur, şi un privilegiat al societăţii comuniste, însă absenţa libertăţii de creaţie este, şi în cazul lui, de necontestat, scriitorul dovedind migală şi atenţie la formă, chiar dacă scriitura sa nu pare cizelată, fiind, dimpotrivă, oarecum căznită, lipsită de catifelări ale frazei sau de expresivitate a stilului, chiar dacă în cazul său cuvântul exprimă o trăire intensă a fiecărui cuvânt: „Scriitorul formulează greu și mai cu seamă nu se dovedește a fi în posesia talentului, atât de răspândit la noi, al evitării dificultăților prin acele piruete elegante și în regim de minim efort, care ne duc departe de idee, dar ies întotdeauna neînchipuit de bine. În întortocherea, în respirația dificilă a frazelor, în lipsa lor de cursivitate se ghicește trăirea intensă a fiecărui cuvânt, biruit și luat apoi în sprijin pe drumul ce răzbate atât de greu la idee."[9] Romanele, nuvelele, volumele de publicistică sau scrierile autobiografice reflectă, toate, o substanțializarea a spectacolului existenţei, căci, scrie Mihai Ungheanu, „asistăm, după toate semnele, la un destin scriitoricesc fără mari inegalități și fără mari surprize."[10] Încă de la debut, Marin Preda îşi exprimă cu fermitate predilecția pentru lumea rurală, cu existenţa sa tulburătoare, evocând figura limpede a omului simplu, a țăranului, deşi prozatorul trebuie să adauge la început ingredientele doctrinei realist-socialiste: colectivizarea, lupta de clasă, dublate de interogaţiile țăranului, de trăirile şi dilemele sale morale. Evoluția carierei literare a poetei Nina Cassian înregistrează mai întâi o perioadă a supunerii necondiţionate la dogme, la indicaţii şi lozinci ale ideologiei comuniste, de la adeziunea totală la comunism, la poemele maturității, în care apar semne ale eliberării de dogmă, ale neîncrederii și revoltei. Teama de a fi deconspirată, frica de un regim care aplica sancţiuni drastice celor care nu respectau normele impuse au determinat-o pe poetă să se exileze în America, paginile de jurnal consemnând istoricul acestei eliberări graduale de tirania dogmelor şi de recuperare a propriei libertăţi şi a propriei demnităţi morale.

Nina Cassian şi-a dorit, la început, să fie în linia ideologică a partidului, a fost promovată, recompensată pentru gesturile sale de compromis, însă a fost şi atacată de activiştii ideologici ai epocii proletcultiste. „Intrată în acerba competiție pentru podiumul realist socialist, avidă după consacrarea politică"[11], Nina Cassian este în prima linie a poeţilor oficiali ai regimului comunist, este în grațiile partidului, privilegiată, câştigând gloria efemeră a literaturii proletcultiste, pentru ca mai târziu să îşi facă apariţia deziluziile, decepțiile, dar și dramele scriitoarei în faţa istoriei şi în faţa propriei lumi interioare. Jurnalul scriitoarei expune drama unui poet care îşi reneagă propriile opţiuni iniţiale, regăsindu-şi libertatea pierdută în bolgiile infernului proletcultist.

---

[8] Marian Victor Bucin, *10 + 10 Prozatori exemplari nominalizați la Nobel*, Editura Contemporanul, 2010, p. 199.
[9]Eugen Negrici, *op. cit.*, p. 284.
[10] Mihai Ungheanu, *Marin Preda. Vocație și aspirație*, Editura Amarcord, Timișoara, 2002, p. 349.
[11] Ana Selejan*, Adevăr și mistificare în jurnale și memorii apărute după 1989*, Editura Cartea Românească, București, 2011, p. 140.

BIBLIOGRAFIE

I. Bibliografia operei

1. Banuș, Maria, *Poezii*, Editura Tineretului, București, 1959
2. Banuș, Maria, *Portretul din Fayum*, Editura Mihai Eminescu, București, 1970
3. Banuș, Maria, *Oricine și ceva: versuri*, Editura Cartea Românească, București, 1972
4. Banuș, Maria, *Sub camuflaj*, Editura Cartea Românească, București, 1978
5. Banuș, Maria, *Noiembrie inocentul*, Editura Eminescu, București, 1981
6. Banuș, Maria, *Însemnările mele*, volumul I, Editura Cartea Românească, București, 2014
7. Banuș, Maria, *Însemnările mele*, volumul II, Editura Cartea Românească, București, 2014
8. Cassian, Nina, *Dialogul vântului cu marea: motive bulgare*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1957
9. Cassian, Nina, *Cronofagie 1944 – 1969*, Editura Eminescu, 1970
10. Cassian, Nina, *Recviem*, Editura Eminescu, București, 1971
11. Cassian, Nina, *Lotopoeme*, Editura Albatros, București, 1972
12. Cassian, Nina, *Spectacol în aer liber: o altă monografie a dragostei*, Editura Albatros, București, 1974
13. Cassian, Nina, *O sută de poeme*, Editura Eminescu, București, 1974
14. Cassian, Nina, *Memoria ca zestre*, Editura Cărțile Tangou, București, 2010
15. Paraschivescu, Miron Radu, *Scrieri*, Editura pentru Literatură, București, 1969
16. Paraschivescu, Miron Radu, *Amintiri*, Editura Ion Creangă, București, 1975
17. Paraschivescu, Miron Radu, *Jurnalul unui cobai*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1994
18. Paraschivescu, Miron Radu, *Cântice țigănești și alte poeme*, Editura Litera, București, 2011
19. Preda, Marin, *Întâlnirea din pământuri*, *Desfășurarea*, Editura Pentru Literatura, București, 1966
20. Preda, Marin, *Întâlnirea din pământuri*, Editura Pentru Literatura, București, 1968
21. Preda, Marin, *Scrieri de tinerețe*, Editura Minerva, București, 1987
22. Preda, Marin, *Creație și morală*, Editura Cartea Românească, București, 1989
23. Preda, Marin, *Jurnal intim. Carnete de atelier*, Editura Cartex Serv, București, 2008

24. Preda, Marin, *Imposibila întoarcere*, Editura Cartex Serv, București, 2018
25. Preda, Marin, *Marele singuratic*, Editura Cartex Serv, București, 2019
26. Preda, Marin, *Viața ca o pradă*, Editura Cartex Serv, București, 2020

II. Bibliografia critică

A. În volume

1. ****Marin Preda interpretat de*, Editura Eminescu, București, 1976
2. Alexiu, Lucian, *Ideografii lirice contemporane*, Editura Facla, 1977
3. Andriescu, Al., *Relief contemporan*, Editura Junimea, București, 1974
4. Ardeleanu, Virgil, *Însemnări despre proză*, Editura Pentru Literatură, Bucureşti, 1966
5. Barbu, Eugen, *O istorie polemică şi antologică a literaturii române de la origini până în prezent. Poezia română contemporană*, Editura Eminescu, București, 1975
6. Barbu, Marian, *Aspecte ale romanului contemporan*, Editura „Scrisul Românesc", Craiova, 1993
7. Bălan, I. D., *Delimitări critice*, Editura pentru Literatură, București, 1964
8. Bălu, Ion, *Marin Preda*, Editura Albatros, Bucureşti, 1976
9. Boldea, Iulian, *Ipostaze şi lecturi critice*, University Press, Târgu Mureş, 2018
10. Buciu, Marian Victor, *Zece prozatori exemplari (perioada comunistă*), Editura Europress, 2014
11. Buzatu, Stana, *Condiția femeii – dimensiune a progresului contemporan*, Editura Politică, București, 1979
12. Cârdoveanu, Hristu, *Literatura română pentru copii*, Editura Albatros, București, 1988
13. Cârdoveanu, Hristu, *Printre poeți*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1983
14. Ciobanu, Nicolae, *Critica în primă instanță*, Editura Eminescu, București, 1974
15. Cioculescu, Șerban, *Aspecte literare contemporane*: 1932 – 1947., Editura Minerva, București, 1972
16. Cioculescu, Șerban, *Aspecte literare contemporane*: 1932 – 1947., Editura Minerva, București, 1972
17. Cordoș, Sanda, *În lumea nouă*, Editura Dacia, Cluj – Napoca, 2003
18. Cordoș, Sanda, *Literatura între revoluție și reacțiune*, Editura Biblioteca Apostrof, Cluj Napoca, 2002

19. Cornea, Paul, *Ce a fost, cum a fost?,* Editura Polirom, București, 2013
20. Cornea, Paul, *Ce a fost, cum a fost?,* Editura Polirom, București, 2013
21. Cristea, Dan, *Un an de poezie*, Editura Cartea Românească, 1974
22. Cristea, Valeriu, *Domeniul criticii*, Editura Cartea Românească, 1975
23. Crohmălniceanu, Ov. S., *Pâinea noastră cea de toate zilele*, Editura Cartea Românească, București, 1981
24. Crohmălniceanu, Ov. S., *Pentru realismul socialist*, Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1960
25. Crohmălniceanu, Ov. S., *Pentru realismul socialist*, Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1960
26. Crohmălniceanu, Ovid S., *Literatura română între cele două războaie mondiale,* Editura Minerva, București, 1975
27. Crohmălniceanu, Ovid S., *Literatura română între cele două războaie mondiale,* Editura Minerva, București, 1974
28. Crohmălniceanu, Ovid S., *Literatura română între cele două războaie mondiale,* Editura Minerva, București, 1975
29. Crohmălniveanu, Ovid S., *Al doilea suflu*, Editura Cartea Românească, 1989
30. Crohmălniveanu, Ovid S., *Pâinea noastră cea de toate zilele, ,* Editura Cartea Românească, 1981
31. Cruceru, C., *Dialog şi stil oral în proza românească actuală*, Editura Minerva, București, 1985
32. Damian, S., *Direcţii şi tendinţe în proza nouă*, Editura Pentru Literatură, București, 1963
33. Dimisianu, Gabriel, *Clasici români din secolele XIX şi XX*, Editura Eminescu, 1996
34. Dimisianu, Gabriel, *Prozatori de azi*, Editura Cartea Românească, 1970
35. Dumitrescu, Savu, *Marin Preda între viață și moarte*, Editura Casa Editorială Odeon, București, 1992
36. Eugen Simion, *Genurile biograficului*, vol. I, Editura Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2008
37. Felea, Victor, *Aspecte ale poeziei de azi*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1984
38. Felea, Victor, *Dialoguri despre poezie*, Editura Pentru Literatură, București, 1965
39. Felea, Victor*, Secțiuni*, Editura Cartea Românească, 1974
40. Frunză, Victor, *Istoria stalinismului în România*, Editura Humanitas, București, 1990
41. Georgescu, Paul, *Păreri literare*, Editura pentru Literatură, București, 1964
42. Georgescu, Paul, *Păreri literare*, Editura pentru Literatură, București, 1964

43. Georgescu, Vlad, *Politică și istorie – Cazul comuniștilor români 1944 – 1977,* Editura Humanitas, București, 1991
44. Grigor, Andrei, *Marin Preda – Incomodul*, Editura „Porto – Franco", Galați, 1996
45. Grigor, Andrei, *Romanele lui Marin Preda,* Editura Aula, Brașov, 2003
46. Grigurcu, Gheorghe, *De la Mihai Eminescu la Nicolae Labiș*, Editura Minerva, București, 1989
47. Grigurcu, Gheorghe, *De la Mihai Eminescu la Nicolae Labiș*, Editura Minerva, București, 1989
48. Grigurcu, Gheorghe, *Existența poeziei*, Editura Cartea Românească, 1987
49. Grigurcu, Gheorghe, *Poeți români de azi*, Editura Cartea Românească, 1979
50. Grigurcu, Gheorghe, *Teritoriu liric*, Editura Eminescu, București, 1972
51. Gusti, Dimitrie, *Comunism, socialism, anarhism, bolșevism*, Editura Științifică, București, 1993.
52. Hurubrean Alina, *După 25 de ani. Comunismul în Europa de est. Statutul femeii în România comunistă. Politici publice și viață privată*, Editura Institutul European, Iași, 2015
53. Iorgulescu, Mircea, *Ceara și sigiliul*, Editura Cartea Românească, 1982
54. Iorgulescu, Mircea, *Rondul de noapte*, Editura Cartea Românească, 1974
55. Iosifescu, Silvian, *Literatura de frontieră,* Editura pentru literatură, București, 1969
56. Istrate, Ion, *Romanul „obsedantului deceniu" – o radiografie alfabetică*, Editura Diamondia, Cluj – Napoca, 1995
57. Ivănescu, Cezar, *Pentru Marin Preda*, Editura Timpul, Iași, 1996
58. Jinga, Lucian M., *Gen și reprezentare în România comunistă 1944 – 1989. Femeile în cadrul Partidului Comunist Român*, Editura Polirom, București, 2015
59. Lejeune, Philippe, *Pactul autobiografic*, Editura Univers, Bucureşti, 2000
60. Lovinescu, E., *Memorii. Aqua forte*, Editura Minerva, Bucureşti, 1998
61. Lovinescu, Monica, *O istorie a literaturii române pe unde scurte. 1960 – 2000,* Editura Humanitas, București, 2014
62. Lungu, Ion, *Itinerar critic,* Editura Pentru Literatura, 1965
63. Manea, Norman, *Pe contur*, Editura Cartea Românească, București, 1984
64. Manea, Norman, *Pe contur*, Editura Cartea Românească, București, 1984
65. Manolescu, Ion, *Literatura memorialistică*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1996
66. Manolescu, Ion, *Natura e o marfă*, Editura Polirom, București, 2004

67. Manu, Emil, *Eseu despre generația războiului*, Editura Cartea Românească, București, 1978
68. Marcea, Pompiliu, *Concordanțe și controverse*, Editura Eminescu, București, 1983
69. Marcea, Pompiliu, *Concordanțe și controverse*, Editura Eminescu, București, 1983
70. Marcea, Pompiliu, *Varietăți literare*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1982
71. Marino, Adrian, *Biografia ideii de literatură*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1994
72. Marino, Adrian, *Comparatism și teoria literaturii*, Editura Polirom, Iași, 1998
73. Marino, Adrian, *Dicționar de idei literare*, Editura Eminescu, București, 1973
74. Martin, Aurel, *Poeți contemporani, II*, Editura Eminescu, 1971
75. Micu, Dumitru, *Limbaje moderne în poezia românească de azi*, Editura Minerva, București, 1986
76. Micu, Dumitru, *Modernismul românesc*, II, Editura Minerva, București, 1984
77. Micu, Dumitru, *Poezia Mariei Banuș*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1956
78. Micu, Dumitru, *Romanul românesc contemporan*, Editura de Stat pentru Literatura și Artă, 1959
79. Micu, Dumitru, *Scurtă istorie a literaturii române,* volumul II, Editura Iriana, 1995
80. Mihăieș, Mircea, *De veghe în oglindă*, Editura Cartea Românească, București, 1988
81. Mihăilescu, Florin, *De la proletcultism la postmodernism*, Editura Pontica, Constanța, 2002
82. Mocanu, Marin Radu, *Cazarma scriitorilor*, Editura Libra, București, 1998
83. Mugur, Florin, *Convorbiri cu Marin Preda*, Editura Albatros, 1976
84. Mugur, Florin, *Profesiunea de scriitor*, Editura Albatros, 1979
85. Munteanu, Aurel Dragoș, *Opera și destinul scriitorului*, Editura Cartea Românească, București, 1972
86. Neculau, Adrian, *Viața cotidiană în comunism*, Editura Polirom, Iași, 2004
87. Negoițescu, Ion, *Istoria literaturii române (1800-1945),* Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002
88. Negoițescu, Ion, *Scriitori moderni*, Editura Eminescu, București, 1996
89. Negoițescu, Ion, *Scriitori moderni*, Editura Pentru Literatură, 1966
90. Negoițescu, Ion, *Scriitori moderni*, vol. II, Editura Eminescu, București, 1997
91. Negrici, Eugen, *Introducere în poezia contemporană*, Editura Cartea Românească, București, 1985
92. Negrici, Eugen, *Literatura română sub comunism 1984 – 1964*, Editura Cartea Românească, București, 2010

93. Negrici, Eugen, *Literatura română sub comunism: 1948 – 1964,* Editura Cartea Românească, București, 2010
94. Nițescu, M., *Sub zodia proletcultismului. O carte cu domiciliu forțat (1979 – 1995),* Editura Humanitas, 1995
95. Oarcăsu, I*., Prezențe poetice*, Editura pentru Literatură, București, 1968
96. Oarcăsu, Ion, *Oglinzi paralele. Eseuri și foiletoane*, Editura pentru literatură, București, 1967
97. Oarcăsu, Ion, *Opinii despre poezie*, Editura Pentru Literatură, București, 1965
98. Oarcăsu, Ion*, Prezențe poetice*, Editura pentru Literatură, București, 1968
99. Odangiu, Marian, *Romanul politic*, Editura Facla, Timișoara, 1984
100. Oprea, Nicolae, *Revanşa postumă*, Editura Bibliotheca Târgovişte, Târgovişte, 2016
101. Pecie, Ion, *Romancierul în fața oglinzii*, Editura Cartea Românească, București, 1989
102. Perian, Gheorghe (coord.), *Studii de literatură română recentă – Contribuții la istoria realismului socialist*, vol. II, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2017
103. Perian, Gheorghe, coordonator, *Studii de literatură română recentă – Teme și motive literare în proza scurtă*, vol. I, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2016
104. Petroveanu, Mihail, *Profiluri lirice contemporane*, Editura Pentru Literatură, București, 1963
105. Petroveanu, Mihail, *Traiectorii lirice*, Editura Cartea Românească, 1974
106. Piru, Al., *Panorama deceniului literaturii române: 1940 – 1950*, Editura pentru literatură, București, 1968
107. Piru, Al., *Poezia românească contemporană, 1950 – 1975*, Editura Pentru Literatură, București, 1975
108. Pleșea, Gabriel, *Scriitori români la New York: Interviuri, fragmente de operă, semnalările criticii*, Editura Vestala, București, 1998
109. Poantă, Petru, *Modalități lirice contemporane*, Editura Dacia, Cluj, 1973
110. Popa, Marian, *Dicționar de literatură română contemporană*, Editura Albatros, București, 1971
111. Popovici, Vasile, *Marin Preda – timpul dialogului*, Editura Cartea Românească, București, 1983
112. Preda, Marin, *Creație și morală*, Editura Cartea Românească, București, 1989
113. Raicu, Lucian, *Structuri literare*, Editura Eminescu, București, 1973

114. Raicu, Lucian, *Structuri literare*, Editura Eminescu, București, 1973

115. Rău, Aurel, *Întâlniri cu scriitori*, Editura Univers, București, 1968

116. Regman Cornel, *De la imperfect la mai puțin ca perfect*, Editura Eminescu, București, 1987

117. Rotaru, Ion, *O istorie a literaturii române*, III, Editura Minerva, București, 1987

118. Sasu, Aurel, *Dicționarul biografic al literaturii române,* Editura Paralela 45, 2006

119. Sasu, Aurel, *Dicționarul scriitorilor români din Statele Unite și Canada*, Editura Albatros, 2001

120. Sângeorzan, Zaharia, *Conversații critice*, Editura Dacia, Cluj – Napoca, 1980

121. Scarlat, Mircea, *Istoria poeziei românești*, volumul IV, Editura Minerva, București, 1990

122. Selejan, Ana, *Adevăr și mistificare în jurnale și memorii apărute după 1989*, Editura Cartea Românească, București, 2011

123. Selejan, Ana, *Literatura în totalitarism – anul 1954*, Fundația Culturală Fronde, 1996

124. Selejan, Ana, *Literatura în totalitarism 1949-1951,* Editura Thausib, Sibiu, 1994

125. Selejan, Ana, *Literatura în totalitarism 1952-1953,* Editura Thausib, Sibiu, 1995

126. Selejan, Ana, *Literatura în totalitarism 1955-1956*, Editura Cartea Românească, București, 1998

127. Selejan, Ana, *Reeducare și prigoană. România în timpul primului război cultural,* Editura Thausib, Sibiu, 1993

128. Selejan, Ana, *Trădarea intelectualilor,* Editura Transpres, Sibiu, 1992

129. Silvestri, Artur, *Radiografia spiritului creol: Cazul Miron Radu Paraschivescu*, Editura Carpathia Press, București, 2010

130. Silvestri, Artur, *Radiografia spiritului creol: Cazul Miron Radu Paraschivescu*, Editura Carpathia Press, București, 2010

131. Simion Eugen, *Scriitori români de azi, III*, Editura Cartea Românească, 1984

132. Simion, Eugen, *Ficțiunea jurnalului intim*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2001

133. Simion, Eugen, *Întoarcerea autorului*, vol. I, II, Editura Minerva, București, 1993

134. Simion, Eugen, *Orientări în literatura contemporană*, Editura Pentru Literatură, 1965

135. Simion, Eugen, *Scriitori români de azi*, I, Editura Cartea Românească, București, 1978

136. Simion, Eugen, *Scriitori români de azi*, II, Editura Cartea Românească, București, 1984

137. Smeu, Grigore, *Marin Preda – O filozofie a naturii*, Editura Garamond, București, 1997

138. Spiridon, Monica, *Apărarea și ilustrarea criticii*, EDP, București, 1996

139. Spiridon, Monica, *Apărarea și ilustrarea criticii*, EDP, București, 1996

140. Spiridon, Monica, *Omul supt vremi (Eseu despre Marin Preda, romancierul),* Editura Cartea Românească, București, 1993

141. Spiridon, Monica, *Omul supt vremi. Eseuri, critică*, Editura Cartea Românească, 1993

142. Spiridon, Monica; Lefter, Ion Bogdan; Crăciun, Gheorghe*, Experimentul literar românesc postbelic,* Editura Paralela 45, 1998

143. Steinhardt, N., *Escale în timp și spațiu sau Dincoace și dincolo de texte*, Editura Polirom, 2010

144. Șipoș, Mariana, *Dosarul „Marin Preda"*, Editura Amarcord, Timișoara, 1999.

145. Ștefănescu, Alex, *Istoria literaturii române contemporane 1941 – 2000,* Editura Mașina de Scris, București, 2005

146. Ștefănescu, Alex., *Prim-plan*, Editura Eminescu, București, 1987

147. Tănase, Stelian, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej, 1948-1965*, Editura Humanitas, București, 1998

148. Teghiu, Liviu, *Fenomenul proletcultist în literatura română,* Editura Mirton, Timișoara, 2000

149. Terian, Andrei, *G. Călinescu – A cincea esență*, Editura Cartea Românească, București, 2009

150. Tița, Dumitru – Victor*, Romanul existențialist postbelic: Marin Preda, Augustin Buzura, Nicolae Breban,* Editura Universitaria, Craiova, 2011

151. Todorov, Tzvetan, *Memoria răului, ispita binelui. O analiză a secolului*, traducere de Magdalena și Alexandru Boiangiu, Editura Curtea Veche, Bucureşti, 2002

152. Tuchilă, Costin, *Privirea și cadrul*, Editura Cartea Românească, București, 1988

153. Tudor, Eugenia, *Pretexte critice*, Editura Cartea Românească, București, 1975

154. Ulici, Laurențiu, *Confort Procust*, Editura Eminescu, București, 1983

155. Ungheanu, Mihai, *Marin Preda. Vocație și aspirație,* Editura Amarcord, Timișoara, 2002

156. Ungureanu, Cornel, *La umbra cărților în floare*, Editura Facla, București, 1975

157. Ungureanu, Cornel, *Proza românească contemporană*, Editura Cartea Românească, București, 1985

158. Ungureanu, Cornel, *Proză și reflexivitate*, Editura Eminescu, București, 1977

159. Velea, Stan, *Literatura polonă în România, Receptarea unei mari literaturi*, Editura Saeculum I. O., București, 2001

160. Vitner, Ion, *Prozatori contemporani*, Editura Pentru Literatură, 1962

161. Vlad, Ion, *Convergențe*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1972

162. Vlad, Ion, *Lecturi constructive*, Editura Cartea Românească, București, 1975

163. Zane, Rodica, *Marin Preda monografie*, Editura Aula, Brașov, 2001

B. În periodice

1. Anghel, Paul, *Adevărul lui M. R. P.*, în „Contemporanul", nr. 8, 1971
2. Arion, G., *M. B.:Îndepărtarea între oameni – ce tristețe*, în „Flacăra", nr. 24, 1983
3. Balotă, Nicolae, *M. R. Paraschivescu: „tristele*", în „Familia", nr. 7, 1968
4. Banuș, Maria, *Bunul grădinar*, în „Contemporanul", nr. 8, 1971
5. Bălu, Ion, *Nuvela română azi*, în „Viața românească", nr. 8, 1966
6. Bălu, Ion, *Debutul lui Marin Preda*, în „România literară", nr. 16, 1973
7. Bogza, Geo, *Mai mult decât o răstignire,* în „Contemporanul", nr.8, 1971
8. Bratu, Savin, *Însemnări despre nuvela românească contemporană*, în „Viața românească", nr. 12, 1964
9. Breban, Nicolae, *Spiritul românesc în fața unei dictaturi*, în „Contrapunct", nr. 11, 12, 1990
10. Brezianu, Andrei, *Poemele Ninei Cassian în America: „Lady of Miracles",* în „România literară", nr. 28, 1983
11. Buciu, Marian Victor*, Nu are clasă literatura ca produs de clasă (sau despre morbida viață de apoi a proletcultismului),* în „Vatra", nr. 9 – 10, 2004
12. Bucur, Marin, *Desfășurarea de Marin Preda*, în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor", 1954
13. Călinescu, Al., *Poezia demnității,* în „Cronica", nr.34, 1971
14. Ciopraga, Const., *Împotriva singurătății: Miron Radu Paraschivescu,* în „Convorbiri literare", nr. 1, 1976
15. Cistelecan, Al., *Noiembrie inocentul, de Maria Banuș*, în „Familia", nr. 3, 1982
16. Cristea, Dan, *Îndurarea poeziei*, în revista „România literară", nr.6, 1982

17. Cristea – Enache, Daniel, *Dragostea și revoluția*, în „Adevărul literar și artistic”, nr. 692, 2003
18. Cristoiu, Ion, *Cazuri: La scara 1/1, de Nina Cassian*, în „Amfiteatru”, nr. 7. 1980
19. Crișan, C., *Poezia ca șoaptă înflăcărată*, în „Orizont”, nr. 23, 1983
20. Crohmălniceanu, Ov. S., *O nuvelă în cinstea lui 23 august: «Îndrăzneala» de Marin Preda*, în „Viața românească”, nr. 6, 1959
21. Crohmălniceanu, Ov. S., *Ipoteza neverosimilă*, în „Luceafărul”, nr. 40, 1971
22. Dimov, Leonid, *Legenda M. R. P*., în „Manuscriptum”, nr. 4, 1986
23. Dobrescu, Caius, *Despre originile temei „culturii proletare”,* în „Vatra”, nr. 9 – 19, 2004
24. Dumitriu, Dana, *Astru palid*, în „România literară”, nr. 8, 1982
25. Fanache, Victor, *M. R. Paraschivescu: Versul liber*, în „Steaua”, nr. 1, 1966
26. Foarță, Șerban, *În jurul „Cânticelor țigănești”,* în „Orizont”, nr.3, 1970
27. Gafița, Mihai, *Împotrivirea manifestărilor proletcultiste în literatură*, în „Viața Românească”, anul IV, nr. 5, mai, 1951
28. Georgescu, Paul, *O manifestare virulentă de formalism*, în „Viața Românească”, nr. 7, 1952
29. Georgescu, Paul, *Desfășurarea*, în „Cronica literară”, din 25 decembrie 1952
30. Ghidirmic, Ovidiu, *Nuvelistica lui Marin Preda*, în „Ramuri”, nr.2, 1972
31. Horodincă, Georgeta, *Însemnări despre arta nuvelistică a lui Marin Preda*, în „Contemporanul”, 12 august 1960
32. Iorgulescu, Mircea, *Reevaluări*, în „România literară”, nr. 33, 1971
33. Iorgulescu, *Mircea, Miron Radu Paraschivescu: Ultimele*, în „România literară”, nr. 19, 1974
34. Iosifescu, Silvian, *M. R. P*., în „România literară”, nr. 15, 1982
35. Manolescu, Nicolae, *Poet al vieții*, în „Contemporanul”, nr. 23, 1967
36. Manolescu, Nicolae, *Viața lumii*, în „România literară”, nr.32, 1983
37. Manolescu, N., *Aria calomniei*, în „România literară”, nr. 40, 1990
38. Manolescu, N., *De-a v-ați ascuns*, în „România literară”, nr. 40, 1990
39. Manolescu, Nicolae, *Realismul socialist. Literatura „nouă”,* în „Vatra”, nr. 9 – 10, 2004
40. Marcea, Pompiliu, *Poetul declarației patetice*, în „Flacăra”, nr.11, 1981
41. Micu, Dumitru, *Poezie: M. R. Paraschivescu*: „Tristele”, în „Gazeta literară”, nr. 16, 1968

42. Mureșan, D., *Orologiu cu figuri*, în revista „Vatra”, nr. 6, 1985
43. Novicov, Mihai, *Realismul socialist și mișcarea literară*, în „Viața românească, nr. 2, 1963
44. Oprea, Al., *Izbânda realismului în creația lui Marin Preda*, în „Viața românească”, nr. 12, 1953
45. Păunescu, Adrian, *M. R. Paraschivescu: Conștiință și exemplu*, în „România literară”, nr. 32, 1969
46. Păunescu, Adrian, *Interviu cu Miron Radu Paraschivescu*, în „Luceafărul”, nr. 25, 1968
47. Pârvulescu, Ioana, *Femeia de treizeci de ani*, în „România literară”, nr. 12, 2002
48. Perian, Gheorghe, *Realismul socialist – o temă de predilecție a criticii literare contemporane,* în „Vatra”, nr.6, 2015
49. Piru, Al., *Postumele lui Miron Radu Paraschivescu*, în „România literară”, nr. 32, 1971
50. Popescu, Radu, *Marin Preda – «Îndrăzneala»,* în „Contemporanul”, nr. 49, 1959
51. Protopopescu, Al., *Miron Radu Paraschivescu: scrieri*, în „Tomis”, nr. 2, 1970
52. Purcaru, Ilie, *„Povestea Vorbii”,* în „Ramuri”, nr. 12, 1980
53. Rad, Ilie, *Dialog cu Nina Cassian*, în „România literară”, nr. 15, 2001
54. Raicu, Lucian, *Miron Radu Paraschivescu: „Drumuri și răspântii*”, în „Gazeta literară”, nr. 13, 1967
55. Regman, Cornel, *Epoci, etape, perioade*, în „Viața românească”, nr. 3 – 4, 1996
56. Roll, Ștefan, *Requiem*, în „Contemporanul”, nr. 8, 1972
57. Simion, Eugen, *Poezia ca „Instigare la uman”,* în „Luceafărul”, nr. 43, 1976
58. Simuț, Ion, *Proletcultism sau realism socialist,* în „România literară”, nr. 31, 2008
59. Solomon, P., *Jurnal de la cutremur*, în „Adevărul literar și artistic”, nr. 609, 2002
60. Spiridon, Monica, *Puterea literaturii și literatura puterii,* în „România literară”, nr. 22, 1990
61. Stancu, Horia, *Marin Preda: «Ana Roșculeț»,* în „Viața românească”, nr. 11, noiembrie 1949
62. Steinhardt, N., *Numărătoarea inversă*, în „Familia”, nr. 10, 1983
63. Șerban, Geo, *Nina, ca Nina*, în „România literară”, nr. 49, 8 decembrie, 1999
64. Șipoș, Mariana, *Moartea unui poet. Despre „proletcultism” înainte și după Congresul XX al PCUS*, în „Adevărul literar și artistic, nr. 422, 1998

65. Ștefănescu, Al. I., *Cu privire la «Ana Roșculeț»*, în „Viața românească”, nr. 5, mai 1950

66. Ștefănescu, Alex., Maria Banuș, în „România literară”, nr. 31, 1999

67. Ștefănescu, Alex., *Trăiri reconstituite*, în „România literară”, nr. 13, 2003

68. Tertulian, N., *O nuvelă valoroasă dedicată eliberării*, în „Gazeta literară”, nr. 23, 1959

69. Uricariu, Doina, *Orologiu cu figuri*, în „România literară”, nr. 17, 1985